

موانع وحدت اسلامی از منظر حضرت زهرا(س)

سیاست متعالیه

- سال ششم
- شماره بیست و دوم
- پاییز ۹۷

موانع وحدت
اسلامی از منظر
حضرت زهرا(س)
(۷ تا ۲۲)

صدیقه لکزایی*

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۰/۲۲

تاریخ تأیید: ۱۳۹۷/۶/۲۶

چکیده

"وحدت" یکی از مهم‌ترین اصول و ارزش‌های مورد تأکید قرآن کریم و ائمه‌ی معصومین(ع) و حضرت زهرا(س) است. مسأله‌ی تحقیق حاضر، بررسی موانع وحدت در جامعه‌ی اسلامی از منظر حضرت زهرا(س) است؛ به این منظور، از روش "اکتشافی-تحلیلی" استفاده کرده و به این نتیجه دست یافته‌ایم که از منظر آن حضرت: عدم اعتقاد واقعی به توحید، انحراف از مسیر اسلام ناب و لغزش در انتخاب رهبر شایسته، مهم‌ترین موانع ایجاد وحدت در جامعه اسلامی محسوب می‌شوند و موجب هدم ظرفیت‌های مثبت جامعه‌ی اسلامی می‌گردند.

واژه‌های کلیدی:

حضرت زهرا(س)، تفرقه، وحدت، موانع وحدت.

* عضو هیأت علمی دانشگاه زابل (s.lakzaee@yahoo.com).

مقدمه

حضرت زهرا(س) در دامان بهترین انسان پرورش یافت. مطالعه در احوال و سیره علمی و عملی حضرت زهرا نشان‌دهنده‌ی شخصیت منحصر به فرد ایشان است. در بررسی ابعاد شخصیتی ایشان مؤلفه‌های متعددی هم‌چون: شرافت و منزلت خانوادگی، ولادت الهی، ازدواج معنوی، پیروی و دفاع از حریم اسلام و امامت و ولایت، علم و معرفت، از خود گذشتگی، شجاعت، صبر و استقامت در راه اسلام و عرفان و معنویت آشکار است (انصاری، ۱۳۷۴: ۲۳-۲۷؛ مقیمی حاجی، ۱۳۹۳: ۴۹-۶۸ و حکیم، ۱۳۸۵).

حضرت زهرا(س) پس از رسول خدا(ص) هنگامی که بر سر جانشینی پیامبر میان مسلمانان فتنه و اختلاف افتاد، از ترس خارج شدن اسلام از مسیر خود و از بین رفتن زحمات پیامبر اسلام، به همراه حضرت علی(ع) مشقات و رنج‌های فراوانی را متحمل شد و تلاش نمود دین خدا از مسیر اصلی خود خارج نشود و اسلام و فرهنگ اسلامی ناب به نسل‌های بعد منتقل گردد. از منظر حضرت زهرا و نیز تأکیدات مکرر قرآن کریم، یکی از مهم‌ترین و ارزش‌مندترین راه‌هایی که می‌تواند به گسترش دین خدا کمک کند، وحدت و انسجام امت اسلامی است؛ این مسأله امروز نیز از مهم‌ترین مسائل جهان اسلام می‌باشد.

تفرقه و شکاف، از عوامل ویران‌گر زندگی اجتماعی است که نتایج زیان‌باری هم‌چون: نابودی نظم اجتماعی، هدر رفتن نیروی انسانی و منابع طبیعی، از بین رفتن آرامش و امنیت، ایجاد ناهنجاری‌های روحی روانی و... را به دنبال خواهد داشت. حضرت زهرا به عنوان یکی از معصومین بزرگوار، به نقش وحدت در جامعه و ضرورت وجود آن به خوبی واقف بود. به یقین می‌توان گفت که ایشان در همه‌ی ابعاد زندگی کوتاه اما با برکت‌شان، به احیای اوامر خداوند و آموزه‌های اصیل مکتب اسلام و اعتصام به حبیل‌الله اهتمام جدی و مؤثری داشت (نحوی، ۱۳۸۶: ۲۲۶-۲۲۷).

با توجه به شرایط حاکم‌بر جهان و دنیای اسلام، وحدت اسلامی در دوران معاصر به عنوان یک ضرورت اجتناب‌ناپذیر و تعیین‌کننده‌ی سرنوشت مسلمانان در عرصه‌های سیاسی، فرهنگی و اجتماعی مطرح شده است. وحدت امت اسلامی از مهم‌ترین اصول و ارزش‌های مورد تأکید قرآن و معصومین است. حضور

وحدت و انسجام اسلامی باعث شکوفایی و توسعه‌ی امت اسلامی می‌گردد. با نگاهی به تاریخ پیامبر اسلام و معصومین، این نکته حاصل می‌شود که همواره فعالیت‌های معصومین در راستای ایجاد وحدت و دوری از تفرقه‌ی امت اسلامی بوده است. پیامبر اسلام و پس از ایشان حضرت علی(ع) و حضرت فاطمه(س) سعی نمودند تا امت نوپایی را که پیامبر اسلام با زحمات فراوان به وجود آورده بود، بر مدار و محور وحدت حفظ کنند و در این راه سختی‌های فراوانی را تحمل نمایند.

حضرت زهرا با استفاده از تعالیم قرآن و پیامبر اسلام، در تمام عمر خود برای ترویج فرهنگ اسلام تلاش نمود؛ لذا شناخت سیره و منش معصومین و به‌ویژه حضرت زهرا می‌تواند ما را در داشتن یک جامعه‌ی خوب و سالم کمک کند. این مقاله درصدد است با رجوع به سیره‌ی علمی و عملی حضرت زهرا، موانع وحدت و همبستگی امت اسلامی را مورد بررسی و کاوش قرار دهد. از آنجایی که تفرقه و اختلاف در میان مسلمانان، باعث از بین رفتن ظرفیت‌های مثبت جامعه‌ی اسلامی می‌گردد، کشف این عوامل در سیره‌ی معصومین و البته سیره‌ی حضرت زهرا(س) می‌تواند به ایجاد یک جامعه‌ی اسلامی بر مدار وحدت بیانجامد. روش این مقاله توصیفی-تحلیلی است و گردآوری اطلاعات به روش کتابخانه‌ای صورت پذیرفته است. ذکر این نکته ضروری است که منابع مستقلی با این موضوع مشاهده نشد؛ به‌عنوان نمونه: در مجموعه‌ی ارزشمند شش جلدی دانشنامه‌ی فاطمی، مقاله‌ای راجع به این موضوع به چشم نمی‌خورد (رشاد، ۱۳۹۳). از طرفی به‌طور کلی مطالب زیادی با نگاه علمی و مخصوصاً از منظر اجتماعی و سیاسی راجع به حضرت زهرا وجود ندارد و لازم است که این نقص توسط محققان و پژوهش‌گران برطرف شود.

وحدت

وحدت مقابل کثرت و به یکی بودن، یگانه بودن و یگانگی معنا شده است. در تعریف مفهوم وحدت می‌خوانیم: «اشتراک همه‌ی افراد یک ملت در آمال و مقاصد، چنان که به منزله‌ی مجموعه‌ی واحدی به‌شمار آید» (معین، ذیل واژه وحدت).

آیات زیادی در قرآن وجود دارند که در آن‌ها به "وحدت" اشاره شده است: «واعتصموا» (آل عمران: ۱۰۳)، «تعاونوا» (مائده: ۲)، «اصلحوا» (نساء: ۱۶۴)، «اصلح

بین الناس» (نساء: ۱۱۴)، «ألف بينهم» (انفال: ۶۳)، «أمة واحدة» (انبیا: ۹۲)، «أمة وسط» (بقره: ۱۴۲)، «حزب الله» (مجادله: ۲۲)، «صبغة الله» (بقره: ۱۲۸) و «أخوة» (حجرات: ۱۰) (پورفرد، ۱۳۹۲: ۲۹-۴۲). محور وحدت در دیدگاه قرآنی، "توحید"؛ و در مرتبه‌ی دیگر "دین اسلام" است. قرآن کریم پیامبر را به سوی اهل کتاب می‌فرستد و از آنان برای پیوستن به شعار توحید و جدایی از غیر او دعوت می‌کند و می‌فرماید:

«ای پیامبر! به اهل کتاب بگو، بیایید بر اساس کلمه‌ای که بین ما و شما مشترک است، غیر از خدا را نپرستیم و یک‌دیگر را در برابر خداوند به‌عنوان رب و پروردگار نگیریم (وحدت کنیم). پس اگر روی برگردانند بگویید، شاهد باشید که ما اهل تسلیم در برابر حق هستیم» (آل عمران: ۶۴).

این آیه‌ی شریفه نشان می‌دهد که مرز اتحاد، "توحید" است و مشرکان و کافران که بر محور غیرتوحید حرکت می‌کنند، در وحدت دینی پذیرفته نخواهند شد. در تبیین محور وحدت، آیات دیگری نیز وجود دارد که اعتقاد به رسول خدا، اعتقاد به اولی‌الامر و قبول حکم را اضافه می‌کند. به این ترتیب وحدت واقعی با توجه به این آیات تفسیر می‌شود. در سوره‌ی آل عمران آمده است:

«وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا؛ همگی به ریسمان الهی چنگ زنید و متفرق نشوید» (آل عمران: ۱۰۳).

این آیه‌ی شریفه از مسلمانان می‌خواهد که با اسلام از دنیا خارج شوند. این رو اعتصام به ریسمان الهی با توحید منهای نبوت پیامبر و لوازم آن صادق نیست (حکیم، ۱۳۷).

باید توجه داشت که مفهوم وحدت اسلامی به معنای یکی شدن مذاهب و یا وحدت اعتقادی و دینی نیست؛ زیرا این نوع وحدت، نه شدنی است و نه منظور داعیان این نوع وحدت بوده است. وحدت به معنای نادیده گرفتن اختلافات و شیعه شدن سنی، یا سنی شدن شیعه نیست. مقصود از وحدت اسلامی، همبستگی مسلمانان و اتحاد پیروان مذاهب گوناگون با وجود اختلافات مذهبی، در برابر دشمنان اسلام و بیگانگان، جهت استفاده از ظرفیت‌های امت اسلامی است.

معنای صحیح وحدت شیعه و اهل سنت این است که با توجه به این که بین دو مذهب، مشترکات بسیاری وجود دارد، دو گروه باید بر محور این مشترکات

سیاست متعالیه

- سال ششم
- شماره بیست و دوم
- پاییز ۹۷

موانع وحدت
اسلامی از منظر
حضرت زهرا(س)
(۷ تا ۲۲)

به هم نزدیک شوند؛ برای حفظ و تعالی اسلام با هم دیگر همکاری و همیاری داشته باشند؛ زیرا هر دو، دشمن واحدی دارند. دشمنان اسلام، دشمنان هر دو مذهب هستند. در برابر این دشمنان و برای جلوگیری از سوء استفاده آنان از اختلافات، باید در مقابل آنها بر وجوه اشتراک خود تکیه کنند، تا بتوانند در برابر دشمنان اسلام که دشمن مشترک شیعه و سنی هستند، از خود دفاع کنند (پیغان، ۱۳۸۰: ۲). شیعه و سنی، قرن‌های طولانی است که در مسائل گوناگون اختلاف نظر دارند و این امر، گاه از سوی فتنه‌انگیزان، مایه‌ی گسست‌ها شده و بلکه نزاع‌های فراوان در تاریخ ایجاد کرده است. بی‌گمان، یکی از علل ضعف مسلمانان در حال حاضر در برابر هجمه‌ی استعمار غرب نیز همین امر است.

شیعه و سنی، هر دو مسلمان هستند و در اعتقادات، احکام، اخلاق و... مشترکات زیادی دارند. طبیعتاً بین این دو مذهب بزرگ اسلامی، اختلاف‌هایی نیز وجود دارد که انکارشدنی نیست؛ اما این اختلاف‌ها نباید منجر به خصومت و دشمنی شود و به اساس اتحاد و برادری اسلامی ضربه وارد کند. علامه شرف‌الدین می‌گوید: «سیاست، سبب جدایی شیعه و سنی شد؛ همو نیز باید سبب اتحاد شیعه و سنی شود» (شرف‌الدین، ۱۳۹۶ق: ۸). منظور این است که سیاست استعماری و دسیسه‌های بیگانگان، فرق اسلامی و از جمله شیعه و سنی را از هم جدا کرده است؛ باید سیاست اسلامی به منظور مقابله با دشمن مشترک نیز آنها را بهم پیوند دهد. در راستای راه کارهای تحقق این همبستگی و ایجاد امت اسلامی به سیره‌ی علمی و عملی حضرت زهرا پس از پیامبر اسلام توجه می‌کنیم.

موانع وحدت در جامعه اسلامی

با بررسی منظومه‌ی فکری و عملی حضرت زهرا، مهم‌ترین موانعی که موجب اختلاف در جامعه می‌گردند، عبارت‌اند از: انحراف از مسیر اسلام، هواپرستی و تعصب، نشناختن حقیقت اسلام، شرایط اقتصادی و جهل که در ادامه به هر یک از آنها می‌پردازیم.

۱. منحرف شدن از مسیر اسلام

منحرف شدن از مسیر اسلام می‌تواند به‌عنوان عامل مهمی در ایجاد اختلاف و تفرقه در جامعه باشد (موسوی گرمارودی، ۱۳۸۶: ۱۱۱). انحراف از اسلام می‌تواند با حفظ عنوان اسلام نیز صورت بگیرد؛ امام خمینی از این مسأله با تعابیری هم‌چون: اسلام

سرمایه‌داری، اسلام مستکبرین، اسلام مرفهین بی‌درد، اسلام راحت‌طلبان، اسلام فرصت‌طلبان، اسلام مقدس‌نماهای متعجب و سرمایه‌داران خدانشناس و در یک کلام، اسلام آمریکایی یاد می‌کرد (هاشمیان و نامخواه، ۱۳۹۴: ۵۶).

برای انحراف از مسیر اسلام و بروز اختلاف، چند عامل مهم می‌توانند در جامعه تأثیرگذار باشند. این عوامل عبارت‌اند از:

۱-۱- عدم انتخاب رهبر شایسته

با توجه به این گفته که: «امت‌ها به دین ملوکشان می‌باشند»، از نظر حضرت زهرا(س) شیوه و سیره رهبر، نقش مهمی در ایجاد ارزش‌های اسلامی و از جمله وحدت دارد. بی‌توجهی به ارزش‌های اسلامی و از جمله وحدت، باعث ظهور ناهنجاری در جامعه می‌شود. از مهم‌ترین عوامل ایجاد وحدت در جامعه - بعد از توحید - انتخاب رهبر شایسته است. در جامعه‌ی اسلامی، رهبر علاوه بر اداره‌ی امور دنیوی، به امور دین نیز باید توجه داشته باشد. نبوت و در ادامه‌ی آن امامت، محور وحدت و اعتلای فرهنگ اسلامی در جامعه است. از این‌رو حضرت زهرا(س) با همدلی و همراهی با پیامبر اسلام در زمان اذیت و آزار قریش، و پس از ایشان با روشن‌گری، حمایت و اطاعت از حضرت علی(ع) به‌عنوان جانشین پیامبر، عملاً نشان‌دهنده‌ی این مطلب بودند که وحدت جامعه در سایه‌ی امامت ایجاد می‌شود. ایشان حرکت و هدایت انسان‌ها را بدون رهبر شایسته، در حالت سکون می‌دانستند و زمام‌داری ناهلان را سبب دور شدن مردم از صراط مستقیم می‌دیدند. ایشان در مورد ضرورت وجود امام برای هدایت مردم و معرفی رهبر شایسته می‌فرماید:

«شنیدم که پیامبر گرامی اسلام(ص) فرمود: علی(ع) بهترین کسی است که او را جانشین خود در میان شما قرار می‌دهم. علی(ع) و دو فرزندم (حسن(ع) و حسین(ع)) و ۹ فرزند از فرزندان حسین(ع) پیشوایان و امامانی پاک و نیک‌اند. اگر از آن‌ها اطاعت کنید، شما را هدایت خواهند نمود» (الخزاز قمی، ۱۴۰۱ق: ۱۹۹؛ بحارالانوار، ۱۴۰۳ق، ج ۳۶: ۳۵۳؛ دشتی طبرانی، ۱۳۷۵: ۵۵).

حضرت زهرا(س) تا زمان حیات خویش، همواره به این روشنگری ادامه

دادند.

۱-۲- حضور علمای فاسد و دنیاطلب

اگر علمای یک جامعه فقط به دنبال بهره‌های دنیوی خودشان باشند، عامل گمراهی آن جامعه را فراهم خواهد کرد. در طول تاریخ، انحراف در ادیان و ایجاد تفرقه در جامعه به دست عالمان دنیاپرست اتفاق افتاده است. در زمان پیامبر (ص) مخالفان ایشان، عالمان فرصت‌طلبی بودند که نفع شخصی و دنیوی خودشان را دنبال می‌کردند. پس از پیامبر و در زمان حضرت زهرا(س) نیز افرادی جاه‌طلب و ساده‌لوح، اسلام را از مسیر اصلی آن منحرف کردند و اختلاف و چند دستگی را به جامعه‌ی اسلامی تحمیل نمودند. اگر مقاومت معصومین(ع) و به‌ویژه حضرت زهرا(س) نبود، تا امروز دیگر نامی از اسلام باقی نمی‌ماند. عملکرد حضرت در مقابل غاصبان خلافت، حمایت ایشان از مقام امامت و ولایت و سخنان کوبنده‌ی ایشان در خطبه‌ی فدکیه شاهده‌ی بر این مدعا است (موسوی گرمارودی، ۱۳۸۶: ۱۱۱).

۱-۳- بی‌توجهی به ارزش‌ها و هنجارهای اسلامی

همان‌گونه که انحراف عالم در جامعه‌ی اسلامی باعث انحراف دین از مسیر اصلی خود می‌شود، به دنبال آن ارزش‌های جامعه نیز کم‌کم به ضد ارزش مبدل شده و ناهنجاری‌ها در جامعه ظهور می‌نمایند. واقع‌ی سقیفه، محصول جاه‌طلبی و دنیاپرستی عالمان آن عصر بود. این جریان سنگ بنایی برای بدعت‌ها و انحرافات شد که بعدها در تاریخ اسلام پدید آمد. حضرت زهرا(س) در مورد پیدایش این انحرافات و اختلافات می‌فرماید:

«... پس خلافت را بگیریید و بروید، ولی بدانید پشت این شتر خلافت زخم است و پای آن تاول زده؛ عار و ننگ آن باقی است و نشان از غضب خدا و ننگ ابدی و جاودان دارد. و هرکس آن را بگیرد، فردا به آتش برافروخته‌ی خدا که بر قلب‌ها احاطه دارد، وارد می‌شود. آن‌چه انجام می‌دهید برابر چشم خداست و به‌زودی آنان که ستم کردند، خواهند دانست که به کدام جایگاه آتشین باز می‌گردند. مردم! من دختر آن کسی هستم که شما را از عذاب جهنم که در پیش است خبر داد. هرچه می‌توانید انجام دهید؛ ما هم به‌نبال کار خود

سیاست متعالیه

- سال ششم
- شماره بیست‌ودوم
- پاییز ۹۷

موانع وحدت
اسلامی از منظر
حضرت زهرا(س)
(۷ تا ۲۲)

می‌رویم. شما منتظر بمانید که ما هم منتظر خواهیم ماند (طبرسی، ۱۳۸۶ق: ج: ۱؛ ۱۴۱؛ صدوق، ۱۳۷۹ق: ۳۵۵ و دمشقی الباعونی، ۱۴۱۵، ج: ۱؛ ۱۶۳).

۲. هواپرستی

ریشه‌ی تفرقه و ازبین‌رفتن حق و حقیقت در پیروی از هواهای نفسانی است؛ چراکه هواهای نفسانی دربرگیرنده‌ی منافع ظاهری و زودگذر مادی هستند. بنابراین، "وحدت" هواپرستی با حقیقت و راستی بعید است؛ زیرا با وجود اختلاف، اتحاد و همدلی انسان‌ها محال خواهد بود. قرآن کریم در این باره می‌فرماید:

«بنابراین، به دعوت پرداز و همان‌گونه که مأموری، ایستادگی کن؛ و هوس‌های آن‌ها را پیروی نکن و بگو: به هر کتابی که خدا نازل کرده است، ایمان آوردم» (شوری: ۱۵).

در این آیه به این مطلب اشاره می‌شود که علت تقسیم‌شدن افراد در برابر ادیان، شک و تحیر و حسد است و ریشه در هواهای نفسانی دارد؛ زیرا شکی که بعد از علم و آگاهی ایجاد شود، نتیجه‌ی جهل نیست، بلکه نتیجه‌ی پیروی از هواهای نفسانی است.

پیامبر اکرم (ص) مبعوث شده است که اختلاف‌ها را از بین ببرد و در سایه‌ی آن، به ترویج معارف بلند اسلام بپردازد. همان‌گونه که در تاریخ بیان شده است، پیامبر (ص) به همراه حضرت زهرا (س) تا سه سال به پرورش افراد خاصی که مستعد پذیرش آموزهای اسلام بودند، پرداخت و به تزکیه و تربیت آن‌ها همت گماشت. بنابراین، پیامبر (ص) کار خود را برای دعوت جامعه‌ای منحط از تربیت افرادی شروع کرد که بتوانند بر هوای نفس خود غلبه کنند و از دنیا و ظواهر آن دل بکنند و فقط به رضای حق دل ببندند.

۳. تعصب

از دیگر عوامل تفرقه که در عرب جاهلی نیز بسیار ریشه داشت، تعصب است. «عصبی، کسی است که حمایت کند خویشاوندان خود را در ظلم. و "عصبه" اقرباء از جانب پدر است؛ زیرا که آن‌ها احاطه کنند به او و او شدید شود به واسطه‌ی آن‌ها. و عصبیت و تعصب، حمایت کردن و مدافعه نمودن است»

(امام خمینی، ۱۳۸۹: ۱۴۶). بنابراین تعصب را می‌توان به خوب و بد تقسیم کرد؛ تعصب در راه حق و عدل خوب، و در راه ظلم و باطل مذموم است.

بدیهی است که حاصل وابستگی شدید و غیرمنطقی فکری نسبت به شخص یا عقیده‌ای، جز لجاجت و تقلید کورکورانه نخواهد بود. این لجاجت و تقلید کورکورانه، سرچشمه‌ی بسیاری از اختلاف‌ها را جوشان نگه خواهد داشت. ریشه‌ی این تعصب‌های ویران‌گر، اموری مثل: حبّ ذات و علاقه شدید به نیاکان، پایین بودن سطح فکر و فرهنگ، شخصیت‌زدگی و انزوای اجتماعی و فکری است. قرآن کریم به این مورد اشاره می‌کند و می‌فرماید:

«و در حقیقت این امت شماست که امتی یگانه است و من پروردگار شمایم. پس از من پروا دارید. تا کار (دین‌شان) را میان خود قطعه‌قطعه کردند و دسته‌دسته شدند؛ هر دسته‌ای به آن‌چه نزدشان بود، دلخوش کردند» (مؤمنون: ۵۳-۵۲).

این آیه تعصب جاهلانه‌ی احزاب و گروه‌ها را بازگو می‌کند که هر یک، راه و آیینی را برای خود برگزیده و راه ورود هرگونه اندیشه‌ای را بر خود بسته‌اند و اجازه نمی‌دهند نور تازه‌ای بر فکر آن‌ها بتابد، تا حقیقتی تازه را بر آن‌ها روشن سازد. این حالت بزرگ‌ترین دشمن تبیین حقایق و رسیدن به اتحاد و وحدت امت‌هاست. نتیجه‌ی این تعصب، آتش سوزانی است که پیوندها و وحدت جامعه را می‌سوزاند و زمینه‌ی تفرقه و اختلاف را در میان افراد ایجاد می‌کند. در چنین شرایطی است که دشمن به آسانی می‌تواند ضربه‌های مهلکی وارد سازد و زمینه‌ی عقب‌ماندگی را ایجاد کند. پیامبر اسلام(ص) برای از بین بردن تعصب تلاش‌های بسیاری کرد و کوشید این سنت را که: "معیار برتری افراد، فقط تقوی است" رواج دهد. پس از پیامبر اکرم این رسالت برعهده‌ی معصومین - و به‌ویژه حضرت زهرا(س) و حضرت علی(ع) - قرار گرفت.

۴. نشناختن حقیقت اسلام

هر انسانی به‌طور فطری خواهان این است که موجود با ارزشی باشد. به‌همین دلیل با تمام وجود برای کسب ارزش‌ها تلاش می‌کند. معیار سنجش ارزش در فرهنگ‌ها متفاوت است. گاه ارزش‌های کاذب جای ارزش‌های راستین را می‌گیرد. گروهی، ارزش واقعی خویش را در انتساب به خاندان

معروف و معتبری می‌دانند؛ گروهی دیگر مال و ثروت را نشانه‌ی ارزش می‌دانند. درحالی‌که جمع دیگری، سمت‌های اجتماعی و سیاسی را معیار شخصیت افراد می‌شمارند. به‌همین ترتیب هر گروهی در مسیری گام برمی‌دارد و به ارزشی دل می‌بندد.

از آن‌جا که این امور همه متزلزل، مادی و زودگذر هستند، آیین‌های آسمانی از جمله آیین نورانی اسلام، هرگز با آن موافق نبوده است؛ بر همه‌ی آن‌ها خط بطلان کشیده و ارزش واقعی انسان را در صفات ذاتی او - به‌ویژه تقوا، پرهیزکاری، تعهد و پاکی او - می‌شمارد. اسلام، به اموری هم‌چون علم و دانش، اگر در مسیر ایمان و تقوا و ارزش‌های اخلاقی قرار نگیرد، اهمیت نمی‌دهد. حضرت زهرا(س) علت وقوع حادثه‌ی شوم سقیفه را که با انحراف اسلام از مسیر اصلی خود باعث ایجاد فرقه و تفرقه در میان امت اسلامی شد، نفاق می‌دانست که ریشه در هواپرستی آنان داشت.

۵. شرایط اقتصادی

نخستین نیازهای بشر - هم‌چون: خوراک، پوشاک، مسکن و... - با اقتصاد رابطه‌ی تنگاتنگی دارد. بدین‌صورت که اگر انسان از نظر اقتصادی در تنگنا باشد، بیش‌تر فکر و تلاش انسان متوجه رفع این نیازها خواهد بود و کم‌تر فرصت پرداختن به امور متعالی را پیدا خواهد کرد. بنابراین، برای داشتن جامعه‌ای با فرهنگ متعالی و توسعه‌یافته، باید به اقتصاد مردم توجه داشت. آنچه باعث اختلاف و تفرقه از نظر اقتصادی می‌شود، فساد و تبعیض در امور اقتصادی مردم است.

در صدر اسلام، مسلمانان چنان از نظر اقتصادی در تنگنا بودند که برخی از آن‌ها حتی لباسی برای پوشیدن نداشتند و لباس‌هایشان باهم مشترک بود. اصحاب صفا کسانانی بودند که جایی برای سکونت نداشتند و در زیر سایبانی در کنار مسجد زندگی می‌کردند. راز موفقیت مسلمانان در آن عصر، صبر و استقامت آن‌ها و تعاون و هم‌دردی طبقات مختلف جامعه بود که زمینه‌ی مساعدت برای شکل‌گیری فرهنگ اسلامی و وحدت را فراهم آورد. حضرت زهرا(س) که از کودکی در شعب ابی‌طالب شرایط سخت اقتصادی را تجربه کرده بود، نمونه‌ی کامل زهد و ساده‌زیستی بودند.

اگرچه رفاه نسبی اقتصادی برای تعالی فرهنگ لازم است، باید توجه داشت که رفاه زدگی آفاتی به دنبال دارد که ممکن است باعث تنزل و از بین رفتن فرهنگ اسلامی شود. آفاتی هم چون تجمل گرایی که در پی آن، دوری از ارزش ها رخ می دهد و به ایجاد فساد و احساس تبعیض و اختلاف در جامعه دامن می زند.

حضرت فاطمه(س) در ریشه یابی سکوت و دفاع نکردن انصار از حق اهل بیت(ع) پس از رحلت پیامبر(ص)، علت چنین رفتاری را راحت طلبی و دنیا پرستی آن ها می داند. ایشان در گذران زندگی در تمام امور از جمله لباس، مسکن، لوازم زندگی و حتی زیورآلات زنانه به کمترین ها بسنده می کرد. با این که دختر رهبر جامعه بود و سرزمین حاصل خیز فدک متعلق به ایشان بود، سطح زندگی آن حضرت مثل مردم مستضعف جامعه بود و درآمد فدک را صرف مستمندان جامعه می کرد. ایشان با این سیره به متنفذان جامعه یادآوری می کند که بزرگان جامعه ی اسلامی در جهت اجرای درست احکام الهی و جلوگیری از اختلاف، تبعیض و فساد اقتصادی، باید زندگی شان در سطح زندگی مردم عادی باشد؛ هر چند بتوانند از مال حلال زندگی آسوده ای داشته باشند، ولی نباید راضی شوند که خودشان در آسایش بوده و مردم در سختی زندگی را به سر رسانند.

به همین دلیل، حضرت زهرا(س) و معصومین(ع) حتی با داشتن اموال، دارایی شان را به مستمندان می دادند و خودشان زندگی سختی داشتند. به این ترتیب این روش باعث نزدیک شدن قلوب مردم به آن ها می شد و موجبات اشتیاق و رغبت مردم به دین اسلام را فراهم می کرد.

بنابراین می توان گفت نوع عملکرد حضرت زهرا در صرف عایدات فدک جهت رسیدگی به مستمندان، علاقه مردم را به دنبال داشت و حقانیت ایشان را در میان مردم به منصفی ظهور می رسانید؛ تا جایی که این رفتار حضرت، به عنوان یکی از دلایل غصب فدک توسط دشمنان ایشان بر شمرده شده است. پس در اندیشه و سیره ی عملی حضرت زهرا، فقر اقتصادی و احساس تبعیض در میان مردم جامعه می تواند موجبات بروز اختلاف و دور شدن مردم از ارزش های دینی را فراهم کند.

۶. جهل و عقب ماندگی علمی

جهل یکی از عوامل گمراهی انسان و دوری او از حقیقت و وحدت است. قرآن کریم اهداف پیامبران را دانا ساختن مردم و نجات جامعه از تاریکی‌های جهالت و عاقل نمودن آن‌ها با تهذیب نفس دانسته است. خداوند در قرآن کریم در این باره می‌فرماید:

«لوست که در میان بی‌سوادان فرستاده‌ای از خودشان برانگیخت
تا آیات او را برایشان بخواند و پاکشان گرداند و کتاب و حکمت
بدیشان بیاموزد و آنان پیش از آن در گمراهی آشکاری بودند»
(جمعه: ۲).

جامعه‌ای که از نظر علمی فقیر باشد و در جهالت و نادانی به سر برد، فکر و فرهنگ‌اش نیز فقیر خواهد بود و بیش‌تر تحت تأثیر انحرافات، خرافات و مسائل پوچ قرار خواهد گرفت. همان‌گونه که پیامبر اکرم (ص) مردم شبه جزیره عربستان را از جهالت فکری، فرهنگی، فساد، اختلاف و تباهی با آموزه‌های والای اسلام نجات داد، حضرت زهرا (س) نیز در این راه تلاش‌های زیادی نمود و هرگاه نشانه‌ای از جهالت را در جامعه می‌دید، با شجاعت و تدبیر به حل آن می‌پرداخت. در به تصویر کشیدن برخی از اقدامات آن حضرت برای رفع جهل و عقب ماندگی علمی جامعه، به موارد زیر می‌توان اشاره کرد»

الف: پاسخ به پرسش‌هایی که مطرح می‌شد

زنی خدمت حضرت فاطمه (س) رسید و عرض کرد: مادری علیل و مریض دارم که دربارهی نماز پرسش‌هایی دارد؛ مرا نزد شما فرستاده تا اشکالات او را با شما مطرح کنم. زن پرسش‌های زیادی از ایشان پرسید و حضرت فاطمه (س) پاسخ داد تا این که تعداد سوالات زیاد شد و زن از زیادی پرسش‌ها شرمند شد و گفت: بیش از این مزاحم نمی‌شوم. حضرت فاطمه (س) فرمود: هر سوالی داری بپرس و از بازگو کردن آن شرمگین مباش؛ اگر کسی در مدت یک روز بار گران و سنگینی را بر دوش کشد و آن را به بالای بام خانه‌ای حمل کند و در برابر آن حق‌الزحمه‌ای معادل هزار دینار دریافت نماید، آیا با داشتن چنان پاداش فراوانی تحمل رنج و زحمت و حمل بار گران بر او غیر قابل تحمل است؟ آن زن

عرض کرد: نه. حضرت فرمود: من هم مزدوری می‌کنم و خود را مزدور خدا قرار داده‌ام. مزد و اجرت من در مقابل پاسخ به هر سوالی فزون‌تر از مجموع مرواریدی است که فاصله‌ی میان آسمان‌ها و زمین را پر می‌کند. پس من شایسته‌تر و سزاوارتر از این باربر مزدور هستم تا در پاسخ به پرسش‌های تو احساس رنج و زحمت ننمایم (فیاض، ۱۳۹۰: ۳۵). حضرت زهرا(س) با این بیان، آن زن را تشویق به ادامه‌ی طرح پرسش نمود و روحیه‌ی پرسش‌گری را در وی ترغیب کرد. این امر نشان‌دهنده‌ی اهتمام آن حضرت به آموزش و تعلیم و تعلم است.

ب: پرورش شاگرد

حضرت فاطمه(س) افزون‌بر تربیت فرزندان که در تعالی فرهنگ اسلامی مؤثر بودند، به پرورش شاگردانی هم‌چون جناب فضه (که مدت‌ها فقط با قرآن سخن می‌گفت، و کلامی غیر از آن به زبان نمی‌آورد) پرداخت.

ج: روشنگری

حضرت زهرا(س) با گفتار و رفتار خویش به روشن‌گری و هدایت مردم به سوی شاهره اصلی اسلام پرداخت. ایشان به تشریح بیماری جامعه و برخی خواص می‌پرداخت و می‌فرمود:

«ظهر فیکم حسیکه النفاق ... اتادارا زعمتم خوف الفتنة؛ الافی
الفتنة سقطوا و ان جهنم لمحیطة با الکافرین؛ شما به بهانه‌ی ترس از
ایجاد فتنه، سقیفه را تشکیل دادید در حالی که خودتان در فتنه سقوط
کردید» (قمی، بی‌تا: ۱۴۳).

یعنی نگرانی شما در ظاهر برای این بود که مبدا اسلام به دلیل نداشتن رهبر و سرپرست از بین برود و اختلاف ایجاد شود؛ ولی انگیزه‌ی واقعی شما جز غضب خلافت و جاه‌طلبی نبود. در هر روی، با توجه به آنچه آمد، حضرت زهرا(س) به نقش علم و آگاهی در رشد فرهنگ اسلامی و ایجاد وحدت بسیار توجه داشتند و خطبه‌ها و سخنرانی‌ها و عملکرد ایشان پس از پیامبر اسلام گواه این مطلب است.

نتیجه‌گیری

با توجه به آنچه آمد و دقت در سیره‌ی علمی و عملی حضرت زهرا(س) تلاش ایشان در جهت سر پا نگه‌داشتن نهال نوپای اسلام ستودنی است. آن حضرت در جایگاه فرزند پیامبر و رهبر جامعه‌ی اسلامی و زنی دانشمند و فرهیخته در جامعه‌ی اسلامی در برابر حوادثی که بر حال و آینده‌ی بشر تأثیرات مهمی داشته و دارد، واکنش نشان داد و تلاش‌های فراوانی را در این راه انجام داد. سیره‌ی حضرت زهرا(س) بیان‌کننده‌ی این نکته است که حفظ ارزش‌های اسلامی و انسانی دارای اهمیت فراوانی است و این مهم حاصل نمی‌شود، جز در سایه‌ی داشتن اعتقاد راستین به خداوند، خارج نشدن از مسیر اسلام واقعی، انتخاب رهبر شایسته و پیروی نکردن از علمای فاسد و عدم تبعیت از هوای نفس و تعصب‌های کورکورانه. حضرت زهرا(س) به ما یاد می‌دهند که هرگز نباید به دلیل کم بودن تعداد یا وجود شرایط سخت، از انجام وظیفه‌ی مذهبی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی شانه خالی کنیم؛ زیرا سرنوشت، تربیت و عملکرد نسل‌های آینده در گرو عملکرد دیروز و امروز ماست.

با توجه به سیره‌ی معصومین(ع) و به‌ویژه حضرت زهرا(س)، وحدت جامعه‌ی اسلامی می‌تواند نتایج زیر را برای امت اسلامی به‌همراه داشته باشد:

۱. وحدت اسلامی فراهم‌کننده‌ی قدرتی حقیقی است که می‌تواند تکیه‌گاه استواری برای مسلمانان در رویارویی‌های فرهنگی بین تمدن‌ها باشد؛ زیرا اگر مسلمانان از روحیه‌ی معنوی بالا و نیروی عظیم انسانی، اعتقاد مترقی و امکانات مادی فراوان برخوردار باشند؛ اما در صورت عدم وحدت و ایجاد انسجام در درون خودشان، این مجموعه‌ی عظیم کارایی نخواهد داشت.
۲. وحدت اسلامی می‌تواند زمینه‌ی گسترده‌ای برای پژوهش و اجتهاد در منابع اسلامی را فراهم آورد و به‌این‌وسیله در رویارویی‌های فرهنگی، فکری به حل مشکلات انسانی بپردازد.
۳. ظرفیت‌ها و استعدادها جامعه‌ی اسلامی تنها در سایه‌ی وحدت و انسجام به بار می‌نشیند و وحدت اسلامی موجب الگوشدن دیدگاه‌های اسلامی می‌گردد.
۴. وحدت اسلامی، دستاورد طبیعی تکامل انسان و گویای پیشرفت و رشد فکری جامعه‌ی دینی است و موجب ایجاد صلح و آرامش در جامعه می‌گردد. این

کار، رشد و تکامل جامعه و مردم در عرصه‌های مختلف علمی، دینی، فرهنگی، اقتصادی و ... را به دنبال خواهد داشت.

منابع

- قرآن کریم.
۱. حکیم، محمدباقر (۱۳۷۷). وحدت اسلامی از دیدگاه قرآن و سنت. ترجمه: عبدالهادی قبیله‌زاده. قم: تبیان.
 ۲. بیغان، نعمت‌الله (۱۳۸۰). "امت واحده؛ از هم‌گرایی تا واگرایی" در: فصلنامه علوم سیاسی، شماره ۱۵.
 ۳. فیاض، حمیده (۱۳۹۰). "نقش حضرت زهرا(س) در تعالی مولفه‌های اسلامی" در: طهورا، شماره ۹.
 ۴. پورفرد، مسعود (۱۳۹۲). "وحدت و همبستگی سیاسی از منظر قرآن" در: فصلنامه سیاست متعالیه، شماره ۲.
 ۵. رشاد، علی‌اکبر (۱۳۹۳). دانشنامه فاطمی (۶ جلد). تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
 ۶. هاشمیان، سید محمدحسین و نامخواه، مجتبی (۱۳۹۴). "جایگاه نظریه‌ی فرهنگی امام در فهم انقلاب اسلامی". فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، سال دوازدهم، شماره ۴۲.
 ۷. امام خمینی، سید روح‌الله (۱۳۸۹). شرح چهل حدیث. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (چاپ ۵۱).
 ۸. مقیمی حاجی، ابوالقاسم (۱۳۹۳). دانشنامه فاطمی (ج ۱). زیر نظر علی‌اکبر رشاد. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
 ۹. حکیم، سیدمنذر با همکاری عدی غریب‌اوی (۱۳۸۵). پیشوایان هدایت: صدیقه کبری فاطمه زهرا(س). قم: مجمع جهانی اهل‌بیت(ع).
 ۱۰. دشتی طبرانی، محمد (۱۳۷۵). نهج‌الحیة فی کلمات فاطمة الزهرا(س). قم: مؤسسه امیرالمؤمنین(ع).
 ۱۱. نحوی، محمدباقر (۱۳۸۶). فاطمه(س)؛ تجلی غیب. تهران: علم.
 ۱۲. مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ ق). بحارالانوار. بیروت: الوفا.
 ۱۳. شرف‌الدین، عبدالحسین (۱۳۸۵). اجتهاد در مقابل نص. ترجمه: علی دوانی. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
 ۱۴. قمی، شیخ عباس (بی‌تا). بیت‌الاحزان. قم: دارالحکمه.
 ۱۵. طبرسی، احمد ابن علی (۱۳۸۶ ق). احتجاج. نجف: دارالنعمان.

سیاست متعالیه

- سال ششم
- شماره بیست‌ودوم
- پاییز ۹۷

موانع وحدت
اسلامی از منظر
حضرت زهرا(س)
(۲۲ تا ۲۷)

۱۶. انصاری، عذرا (۱۳۷۴). جلوه‌های رفتاری حضرت زهرا. قم: دفتر تبلیغات حوزه‌ی علمیه‌ی قم.

۱۷. الخزاز قمی، علی ابن محمد (۱۴۰۱ق). کفایه‌الاثیر. قم: بیدار.

۱۸. موسوی گرمارودی، ابوالفضل (۱۳۸۶). بانوی بانوان. قم: دلیل ما.

فصلنامه
علمی
پژوهشی

سینا